

УДК- 332.3: 504.54

АНАЛІЗ, ПРОГНОЗ ТА ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЗАКАРПАТТЯ

С.С. Радомський

Львівський національний аграрний університет

Аналіз земельно-ресурсного потенціалу області свідчить про екологічну нестабільність і нераціональне використання землі. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення потрібно йти шляхом більш удосконаленої адаптації землеробства, технологічних процесів та агрофітоценозів до конкретних ґрунтово-ландшафтних і соціально-економічних факторів.

В цій статті вказані вимоги до проблеми екологічно незбалансованого землекористування і розглядається система екологічної оптимізації сільськогосподарських землекористувань в Закарпатській області

Ключові слова: аграрна реформа, земельні відносини, земельний фонд, сільське господарство, землекористування, використання та охорона земель, екологія, ґрунт, деградація.

Постановка проблеми. Україна володіє великими земельними ресурсами. Її земельний фонд складає 60,3 млн. гектарів. Це безцінне національне багатство, здатне при ефективному управлінні забезпечити гідне життя її громадянам.

Аналіз земельно-ресурсного потенціалу області свідчить про екологічну нестабільність і нераціональне використання землі. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення потрібно йти шляхом більш удосконаленої адаптації землеробства, технологічних процесів та агрофітоценозів до конкретних ґрунтово-ландшафтних і соціально-економічних факторів.

Незбалансованість розвитку окремих галузей економіки, безвідповідальне ставлення до природних ресурсів і довкілля призвели до екстенсивного природокористування, погіршення природного середовища в області. Незважаючи на зміни в системі земельних відносин, визначальним повинен бути пріоритет інтересів охорони природи та екологічної безпеки над економічними інтересами землекористувачів і землевласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майже 70% території країни займають сільськогосподарські угіддя, понад 17% - ліси і лісовкриті площі. Міста й інші населені пункти займають більш як 6,9 млн. га земельного фонду або 11,4%. Земельними власниками стали мільйони громадян України. Структура власності земельного фонду значно змінилась: від виключно державної власності на землю – до власності фізичних і юридичних осіб. Конституція України проголосила право власності українського народу на земельні та інші природні ресурси [5]. Одночасно статтею 14 у формі загальних засад закріплюються конституційні положення щодо землі, які створюють принципово нову в Україні конституційну основу для регулювання земельних відносин.

Сучасна зміна соціально-економічних обставин і радикальна перебудова системи виробничих відносин в аграрному секторі дає змогу на основі інтеграції наукових досліджень комплексно підійти до розв'язання назрілих екологічних проблем в Україні [7]. Різні аспекти розробки і функціонування екологічного механізму природокористування розглядаються в працях В. Н. Руденка, Г. Д. Гуцуляка, М. А. Голубця, В. В. Горлачука, А. Я. Сохничка та багатьох інших.

Постановка завдання. Економічні і соціальні проблеми країни вимагають удосконалення земельних відносин, формування нормативної база для визначення і закріплення прав та відповідальності за використання землі.

Закарпаття – природно-індустріальний регіон з високим рівнем рекреаційного господарства. Цей регіон відноситься до найбільш паводко небезпечних регіонів Європи.

Ключовим завданням є аналіз екологічного стану, а також раціональне й ефективне використання земель Закарпатської області та її прогноз на перспективу. Вирішення цієї проблеми особливо актуальне на схилово-еродованих землях. Тут захист ґрунтів від водної ерозії, агрохімічної та агрофізичної деградації.

Виклад основного матеріалу. Згідно з даними Держкомзему України, за станом на 01.01.03 р. земельний фонд Закарпатської області становив 1275,3 тис. га, або 2,1% площі України. Сільськогосподарські угіддя займають 459,4 тис. га, в тому числі ріллі – 200,9 тис. га. Ліси та лісовкриті площі охоплюють 56,4% території регіону. Під забудовою знаходиться 1,5% земель, під відкритими землями без рослинного покриву – 1,2%. Розораність території (15,8%) є значно нижчою середнього рівня в країні (53,9%). Земельний фонд характеризується одним з найвищих рівнів лісистості, що в 3 рази більше від середнього показника в Україні (17,3%). Специфічним є землекористування в гірських районах. Землезабезпечення населення є невисокою.

Інтенсивний розвиток рекреаційно-туристської діяльності повинен стати одним із визначальних при оцінці перспектив структурної перебудови всього господарського комплексу Закарпаття. В області нараховувалось 1441 селянське (фермерське) господарство, які займали площу 9,6 тис. га. В середньому на одне господарство припадає 7 га сільськогосподарських угідь (з них 6 га ріллі) [3]. За останні роки значні зміни відбулися в перерозподілі власності на землю на користь недержавного сектору.

Значна частина земель сільськогосподарських угідь за механічним складом ґрунтів відноситься до суглинкових.

Економічна оцінка земель проведена в 1988 році свідчить, що за досягнутим рівнем виробництва валової продукції орні землі характеризуються найвищим у поліській зоні показником продуктивності: вони оцінюють у 58 балів при середніх на Поліссі 54 балах.

Найвищу середню нормативну ціну 1 га отримали багаторічні насадження – 19394,0 грн; найнижчу – пасовища – 3559,0 грн. Вартість 1 га землі становить 7678,0 грн., сіножатей – 4631,0 грн.

Затяжна економічна криза в Україні призвела до різкого скорочення витрат на землеохоронні заходи.

Закарпатська область належить до екологічно чистих регіонів України. Тут природа зазнала менших втрат порівняно з іншими регіонами і в багатьох місцях, особливо в гірській природно-економічній зоні, зберегла свій первісний стан, що важливо для вирощування екологічно чистої продукції. Обмеження для розвитку регіону полягає в тому, що 80 відсотків території займають гори, частка сільгоспугідь незначна, до того ж відбувається погіршення стану земельних ресурсів[4].

У районах Великоберезнянському, Рахівському під лісами знаходиться найбільше території - понад 70%. Земельно-ресурсний потенціал не завжди використовується раціонально. Це стосується посилення засолення та осолонцювання ґрунтів, а також неефективного використання земель.

У 2003 році в Закарпатському регіоні сільськогосподарські угіддя займали 459,4 тис. га земельної площі. Розораність їх сягала 15,8 % [4]. Ці показники нижчі за середні у країні, оскільки в гірській зоні мало угідь, придатних для сільськогосподарського освоєння. Однак через низький рівень землезабезпечення в сільськогосподарський обіг в регіоні також залучались непридатні для інтенсивного й ефективного використання землі. Проблема оптимізації структури земельних угідь тут така ж актуальна, як і в цілому в Україні [3].

Таблиця. Прогноз зміни структури земельного фонду в Закарпатській області на період до 2015 р. з існуючим станом, тис. га

Вид основних земельних угідь та економічної діяльності	Наявність на 01.01.03р		Зміни за період 01.01.96 по 01.01.03 (+,-) тис.га	Наявність за станом на 01.01.04	Прогноз			
	тис.га	частка від заг. площі			2010р.	2015р.	“+,-“ до 01.01.04	
							2010р.	2015р.
Сільськогосподарські землі, всього	477,5	37,4	-7,7	476,7	473,5	467,6	-3,2	-9,1
У тому числі: сільськогосподарські угіддя	459,4	36,0	-11,7	458,6	453,8	451,8	-4,8	-6,8
з них: рілля	200,9	15,8	+1,7	200,4	200,0	199,1	-0,4	-1,3
перелоги	-	-	-	-	-	-	-	-
багаторічні насадження	27,4	2,1	-6,1	27,2	25,8	26,3	-1,4	-0,9
сіножаті	92,2	7,2	-4,4	94,8	96,8	97,3	2,0	2,5
пасовища	138,5	10,9	-3,3	136,2	131,2	129,1	-5	-7,1
інші сільськогосподарські землі	18,1	1,4	+4,0	18,1	19,7	15,8	1,6	-2,3
Ліси та інші лісовкриті площі, всього	720,3	56,4	+4,3	720,5	722,1	726,6	1,6	6,1
У тому числі: вкриті лісовою рослинністю	657,8	51,6	+19,9	677,7	680,3	682,0	2,6	4,3
Забудовані землі, всього	43,5	3,4	+4,7	44,0	46,1	47,5	2,1	3,5
У тому числі: під житловою забудовою	12,4	1,0	+2,0	12,6	15,0	16,5	2,4	3,9
землі промисловості	2,8	0,2	-1,1	2,5	2,5	2,3	-0,3	-0,2
транспорту та зв'язку	8,9	0,7	+1,2	9,0	10,4	11,3	1,4	2,3
технічної інфраструктури	0,6	0,04	-	0,6	0,7	0,8	0,1	0,2
для відпочинку та інші вкриті землі	11,2	0,9	-	11,4	11,9	12,3	0,5	0,9
Відкриті заболочені землі	1,0	0,1	+0,1	1,0	1,1	1,2	0,1	0,2
Відкриті землі без рослинного покриву	14,7	1,2	-1,6	14,8	14,1	14,0	-0,7	-0,8
Всього земель (суша)	1257,0	98,6	-0,2	1257,0	1256,9	1256,9	-0,1	-0,1
Води (території, покриті поверхневими водами)	18,3	1,5	+0,2	18,3	18,4	18,4	0,1	0,1
Разом (територія)	1275,3	100	-	1275,3	1275,3	1275,3	-	-

Особливу тривогу викликає деградація ґрунтів, зокрема їх ерозія та токсикація радіонуклідами, пестицидами і важкими металами. Прогресує деградація земель: третина сільськогосподарських угідь зазнає водної ерозії, майже половина - вітрової,

більше чверті - мають підвищену кислотність. Площа еродованих земель щороку збільшується [5].

Реалізація землеохоронних проектів повинна здійснюватись за рахунок фінансування (повного чи часткового) з державного бюджету. Це дозволить гарантувати, що в майбутньому цільове використання вилучених з обігу земель не зміниться.

Процесам деградації ґрунтів значно сприяє нераціональна водогосподарська політика та використання зрошуваних земель. В області практично вичерпаний меліоративний фонд – осушено більше як 180 тис. га земель, тобто 60,7% ріллі [8].

Висновки

Удосконалення адаптації землеробства технологічних процесів та агрофітозів до конкретних ґрунтово-ландшафтних і соціально-економічних факторів передбачає зміну структури земельного фонду в напрямку збільшення частки лісів і лісовкритих площ (до 56,9%) і зменшенню питомої ваги сільськогосподарських земель (до 36,6%).

Це поліпшить співвідношення між площами сільгоспугідь і лісів (якщо до 1995 році воно становило 1:1,5, то в 2015 році прогнозується 1:1,6, тобто відбуватиметься зрушення в напрямі розширення площ природоохоронних угідь), що сприятиме веденню ґрунтоводоохоронного землеробства (табл. 1).

Для збереження, відтворення ґрунтово-ресурсного і агрохімічного потенціалу земельного фонду області необхідно здійснювати комплекс протиерозійного захисту сільськогосподарських угідь, використання та рекультивацію порушених земель.

Література

1. Конституція України, 1996 р.
2. Земельний кодекс України, 2002 р.
3. Онисько С. М. Ефективність сільського господарства Карпатського регіону. - Львів: Укр. технології, 2003.
4. Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Закарпатської області на період до 2015 року. - К.: НАН України, 2003.
5. Гуцуляк Г. Д. Еколого-економічні основи сталого розвитку Карпатського регіону України. - Чернівці: Прут, 2005.
6. Кривов В. М. Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України //Проблема охорони ґрунтів. - К.: Урожай, 2006. - С.172.
7. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія. Охорона природи. - К.: Знання, 2002. - 550с.
8. Теоретичні основи державного земельного кадастру. Навч. посібник. Під заг. редакцією Ступеня М.Г. Льві "Новий світ". – 2003.

Анотація

С. С. Радомський. Анализ, прогноз и экономическая оценка земельных ресурсов Закарпатья.

Анализ земельно-ресурсного потенциала области свидетельствует об экологической нестабильности и нерациональном использовании земли. В условиях ограниченного ресурсного обеспечения нужно идти путем более усовершенствованной адаптации земледелия, технологических процессов и агрофитоценозов к конкретным почвенно-ландшафтным и социально-экономическим факторам.

В этой статье указаны требования к проблеме экологически небалансированого землепользования и рассматривается система экологической оптимизации сельскохозяйственных землепользований в Закарпатской области.

Ключевые слова: аграрная реформа, земельные отношения, земельный фонд, сельское хозяйство, землепользование, использование и охрана земель, экология, ґрунт, деградація.

Summary

S. Radomskiy. Analysis, prognosis and economic evaluation of land resources of Zakarpattya

The analysis of land resource potentiality in the region in form an unrational land use. The conditions of limited resource providing necessitate move improve adaptation the agriculture, technological processes to concrete soil – lands cape, social and economic factors.

In this article requirements of problems ecological unbalanced land use, and consider aspects ecological optimization agricultural land use in Zakarpatska region.

Key words: *land reform, land relations, land fund, agriculture, land tenure, use and protection of the grounds, ecology, soil, degradation.*